

Szalai Pál. Politikai életrajz.

(Wallenberg füzetek, 12)

Raoul Wallenberg Egyesület, Budapest, 2022. 244 oldal.

Szalai Pál (1915–1994) egy párját ritkító nyilas. Személyét és tevékenységét illetően nagyon sok a homály és az ellentmondás, amelyeket Karsai igyekszik feloldani a művében. 1944–1945-ben Szalai volt a Nyilaskeresztes Párt rendőrségi összekötője (mondhatni politikai komisszár), aki Dr. Sebes József, a Raoul Wallenberg Egyesület elnöke szerint, „több esetben igazoltan is segítette Raoul Wallenberg mentési munkáját” (4), és ennek következtében – 2008-ban – posztumusz megkapta a Yad Vashem részéről a Világ Igaza kitüntetését. Önmagában már ez is rendhagyó!

Karsai László munkájaként az olvasó egy olyan politikai életrajzot tart a kezében, amely a szakirodalom és a források (visszaemlékezések, népbírósi dokumentumok) kritikus vizsgálatával és feldolgozásával objektivitásra törekvően igyekszik bemutatni Szalai Pál élettörténetét, illetve kideríteni, hogy „ki volt (...), és mit tett 1944–1945-ben a nyilasok rémuralma idején” (7).

Karsai szerint: „Szalai Pál nem volt fontos politikus, még a nyilas mozgalomban sem játszott komoly szerepet. Életének egyetlen rövid időszakában, ma már nehezen, vagy egyáltalán nem tisztázható okok miatt mégis jelentős funkcióba került.” A nyilasok rendőrségi összekötőjeként „embereket mentett ki a nyilasok karmaiból, elsősorban a Zsidó Tanács vezetője, Stöckler Lajos emlékeztet rá nagy hálával” (6).

118

A monográfia első fejezete Szalai Pál rövid életrajzát tartalmazza, amely döntően az 1953-ban az ÁVH által megíratott önéletrajzában szereplő adatokra támaszkodik, azokat más forrásokból származó adatokkal kiegészítve. 1937-ben, 22 évesen lépett be a szélsőjobboldali Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Pártba. „Pártkarrierje szépen ívelt, hamarosan kinevezték a budapesti ifjúsági nyilas főkerület vezetőjének. 1939-ben már a politikai rendőrség célkeresztjébe került, letartóztatták, és egy politikai perben elítélték.” (12–13). 1942-ben azonban kiábrándult, és kilépett a Szálasi-féle pártból. A nyilas puccs után viszont újra aktív lett. Karsai ennek magyarázatát abban sejtí, hogy 1940-ben számos nyilas vezetővel raboskodott együtt a szegedi Csillagbörtönben (19).

Szalai 1944. június 18-án megnősült. Kiss Margittal kötött rövid házasságából egy kislány született: Anna Mária. 1945-ben ugyan letartóztatták, de a népbírósi felmentette. Ekkor még szó nem volt arról, hogy ő vette volna rá Schmidhuber német tábornokot a pesti nagy gettó megmentésére! Amikor viszont 1949 tavaszán újra a népügyészség látószögébe került, ekkor már érdeként tudták be neki, hogy megakadályozta a „budapesti gettó felrobbantását” (36).

Szalai élete a felszabadulás után nem volt könnyű. Ez abból is látszik, hogy amikor 1953-ban letartóztatták, hosszasan sorolták az addigi munkahelyeit. Végül azonban mégsem állították bíróság elé, aminek oka szinte kideríthetetlen.

1956-ban kivándorolt Amerikába, ahol a nevét Paul Sterling-re változtatta. Végül sikeres üzletember lett. „Lánya szerint vidám természetű, adakozó, kedves ember és nagyon jó, melegszívű nagyapa volt.” (49).

A monográfia második fejezete a nyilas uralmat taglalja Magyarországon. Karsai kiemeli, hogy amikor a nyilas puccs után Budapesten elszabadult a pokol, a nyilasok megfékezésével vagy rendcsinálással sem „*Gerhard Schmidhuber [vezérőrnagy], vagy más német tábornokok sem ekkoriban, sem az ostrom végéig soha meg sem próbálkoztak*” (56). Karsai ebben a fejezetben már említi a gettó állítólagos aláaknázásának és felrobbantásának kérdését (pontosabban fogalmazva „lázalmas rémhír”-ét; 67), mely a gettó területét (0,31 km²) és az ostromállapot körülményeket (1944. december – 1945. január) figyelembe véve, szerintem önmagában is kivitelezhetetlen vállalkozásként értékelhető. A gettó állítólagos megsemmisítésének tervét és csodával határos megmentését azonban részletesen a negyedik fejezetben tárgyalja (104–195). Karsai álláspontja szembe megy Lévai Jenő, R. L. Braham, Szekeres József, Sípos Péter és Ungváry Krisztián álláspontjával, és a rendelkezésre álló dokumentáció összehasonlító és alapos vizsgálatával meggyőzően bizonyítja, hogy a gettó módszeres megsemmisítésére semmiféle terv nem létezett; tehát megakadályozni sem volt mit!

A harmadik fejezetben a szerző Szalai Pál tevékenységét veszi górcső alá a nyilas rémuralom idején. Tevékenysége 1944. november 22-től válik igazán érdekessé – és követhetővé –, amikor vélelmezhetően „*Vajna Gábor belügyminiszter utasítására nevezték ki a Budapesti Rendőrfőkapitányság mellé pártösszekötőnek*” (82). Ebben a minőségében a magatartása és a tevékenysége meglehetősen ellentmondásos, jóllehet ő kitartott amellett, hogy a megbízatását „*azzal a világos és feltett szándékkal vállalta, hogy a nyilas uralom intézkedéseit szabotálja és azok ellen dolgozzon*” (84). Az azonban tény, hogy „*sokszor, sok zsidónak segített*” (94), többnyire önzetlenül (103, 217–218); közöttük Stöckler Lajosnak.

Monográfiája epilógusában Karsai úgy ítéli meg, „*hogy Szalai, aki 1945 után teljes joggal féltette az életét, és magának sokkal több hőstettet tulajdonított a valóságosnál, érthető*” (196) „*Ember Máriának sem jutott eszébe megkérdőjelezni, kétségbe vonni Szalai szavahihetőségét*” (197). „*Az, hogy Szalai egyre jobban beleélte magát a saját maga által kitalált történetbe, érthető. Mivel életében semmiféle hivatalos elismerésben, kitüntetésben nem részesült, elkezdte legalább maga terjeszteni, hogy mekkora hőstetteket hajtott végre, micsoda óriási embermentő munkát végzett a nyilasok rémuralma idején.*” (205). Nem vitás, hogy „*Szalai a felszabadulás után Magyarországon sokat szenvedett, nélkülözött*”. 1947 nyarán kimaradt abból a 28-as listából, akiket Tildy Zoltán köztársasági elnök, mint a „*pesti gettó megmentőit*”, kitüntetett (205). Érdekes módon a kitüntetett 21 nem zsidó közül 2021 végéig senki nem kapta meg a Yad Vashem Világ Igaza kitüntetését (216). Karsai szerint a kitüntetés kapcsán válik igazán világossá „*hogy a leginkább érintettek, a legjobban informáltak, vagyis az utolsó Központi Zsidó Tanács vezetői sem vették egy percre sem komolyan, hogy Szalai valamilyen szörnyűséges nyilas/német tömeggyilkos terv végrehajtását akadályozta meg Schmidhuber német tábornok segítségével*” (216). Mindettől függetlenül Karsai álláspontja az, hogy Szalai Pál emlékét, „*aki bátran és önzetlenül segített mindenki, akin csak tudott*”, „*méltán őrizi... Jeruzsálemben, a Herzl-hegyi emlékparkban egy kis facsemete*” (218).

Összegzésképpen magam sem írhatok többet, mint amit maga Dr. Sebes József is megfogalmazott: „*A könyv alapos, sok dokumentumot és nyilatkozatot is tartalmaz, így megkönnyítheti a további és szükséges kutatómunkát is. Kiemelten javasoljuk a korszak történelme iránt érdeklődőknek*” (5).